

Kamarás István és Polónyi Péter (5) a magyar értelmiség olvasási szokásainak kutatása kapcsán arra a következtetésre jutott, hogy most már nem kell éles határvonalat húzni a tudományos és közművelődési könyvtár (mint típusok) között.

"Az európai könyvtári rendszerek" nemzetközi szimposiumán dr. Herman Liebaers, az IFLA elnöke hangsúlyozta, hogy a könyvtáros információt szolgáltató szerepe ne csak formális legyen, hanem nyilvánuljon meg a mindennapos szolgáltatásban, a hatékony és gyors információterjesztésben, a potenciális igények kielégítésében.

1972-ben Szófiában, a szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjainak VI. tanácskozásán, több felszólaló vetette fel a közművelődési könyvtárak funkcióváltásának kérdését. A többség azt vallotta, hogy a közművelődési könyvtárak alapján véve nevelő és közművelődési funkciót látnak el, s ehhez kapcsolódik még jelenleg a fontos információszolgáltató funkció.

Az általános könyvtárnak alakítania kell az irodalmi izlést s információszolgáltatási rendszere segítségével a folytonos művelődés központjává kell válnia. S itt nem elég az olvasók meglévő igényeinek figyelembevétele és kielégítése, hanem a könyvtárnak fontos személyiségalkotó pedagógiai feladatokat is el kell látnia.

#### JEGYZETEK

1. Felhasználva egy észti könyvtáros, Kaljo Veskimägi: Eesti NSV rahvaraamatukogu lugeja 1967. Tallin, 1970. 35-84 p. című gyűjteményes munkáját.
2. H. Martis: Rahvaraamatukoguke lugejate lemmikirjanikud. Eesti rahvaraamatukogu lugeja 1967. Tallin, 1970. 1.k. 174-286.p.
3. A szépirodalmon kívül minden beleértendő (non-fiction).
4. Az irodalmi műfajok kapcsolatai az észti kulturszociológus, Hans Hansen munkáiban tekinthetők át.
5. Kamarás István - Polónyi Péter: Értelmiség, olvasás, könyvtár, Bp. 1970. NPI.

### Az 5.-10. osztályos tanulók mint könyvtárhasználók

Irmgard DRESSLER

A szocialista országok olvasáskutatási szakembereinek konferenciájára (Budapest, 1974. október 14-19.) készült referátum.

A gyermekek és a fiatalok körében végzett könyvtári munka megjavításának alapja: pontosan ismerni a könyvtárral szemben támasztott igényei-

ket, magatartásukat a könyvtárban és általában beállitottságukat a könyvtárral szemben. Ez volt a kiindulópontja annak a nagyobb kutatásnak, amely 5.-10. osztályos tanulók könyvtárhasználatát vizsgálta, állami közművelődési könyvtárakban, 1972-ben.

Az alkalmazott kérdőív egyik kérdése arra kívánt választ kapni, hogy a kölcsönzésen kívül mit csinált még látogatása alkalmával a könyvtárban a megkérdezett látogató. Az itt következő beszámoló rövid áttekintést ad e kérdés értékelésének néhány eredményéről.

## ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK A TANULÓK KÖNYVTÁRI ELLÁTÁSÁNAK HELYZETÉRŐL ÉS AZ NDK ISKOLAÜGYÉRŐL

Évről-évre növekszik azoknak a tanulóknak a száma, akik az NDK állami általános könyvtáraiban (közművelődési könyvtáraiban) aktivan olvasnak. 1973-ban a 7-13 éves gyermekeknek 70 %-át tartották nyilván olvasóként ezek a könyvtárak, s ugyanakkor 24 896 280 kötet gyermekirodalmat kölcsönöztek (olvasóként átlagosan évi 18-19 kötetet). A 14-18 éves fiataloknak, akik már a felnőttek könyvtáraiban olvashatnak, több mint a fele olvasó. Ahhoz, hogy a gyermekek és a fiatalok többségét megnyerjék olvasónak, lényegesen hozzájárult a könyvtárosoknak - különösen a gyermekkönyvtárosoknak - tervszerű munkája, amely a szocialista kulturpolitika alapján minden helységben megvalósította az állami közművelődési könyvtárak átfogó határozatát, a könyvek díjtalan kölcsönzésével.

Az állami közművelődési könyvtárak mellett természetesen használhatják a tanulók az iskolai könyvtárakat, a klubok és művelődési házak könyvtárait, a Német-Szovjet Baráti Társaság könyvtárait, és más könyvtári intézményeket, melyek gyermekkönyveket kölcsönöznek.

A könyvtárak és az iskolák folyamatos együttműködésének jelentős része van abban, hogy a tanulókat meg lehet nyerni az olvasás és a könyvtárhasználat számára. Az NDK oktatásügye a minden gyermek számára kötelező, általánosan képző tizosztályos politechnikai iskolára épül fel. A tanulás tandíjmentes. A tehetséges gyermekek a tizosztályos iskola befejeztével a továbbképző iskolában (11. és 12. osztály) szerezhetik meg a főiskolára jogosító képzettséget, amit azonban a felnőttek is elérhetnek a népfőiskola látogatásával, üzemen belüli továbbképzés keretében vagy egy szakiskola elvégzésével.

Az NDK iskolái és könyvtárai közötti jó együttműködést biztosítja, hogy a Közoktatási Minisztérium alá tartoznak a könyvtárak.

## JÁRTASSÁG A KÖNYVTÁR HASZNÁLATÁBAN

A könyvvel való munka része a szocialista képzési rendszernek. A tantervek előirányozzák a gyermekirodalommal való foglalkozást, a bevezetést a könyvtárhasználatba és a tudományos munka módszereit. A könyvtárlátogatás is előre tervezett.

A könyvtárhasználatra való utalások az iskolai oktatásban első alkalommal az önálló könyvtárhasználatra való bevezetéssel összhangban történnek, együtt a gyermek- és ifjúsági irodalom tárgyalásával és a magán-

olvasmányok irányításával. Erre építve irták elő az egyes osztályok számára kötelezően a helyi közművelődési könyvtár meglátogatását. A kisebb tanulókat (a 7. osztályig) a helyi gyermekkönyvtárba vezetik, a 8. osztálytól a felnőttkönyvtárba.

A közművelődési könyvtárak számára ezek az iskola által szervezett, rendszeres könyvtárlátogatások fontos, de nem kizárólagos alkalmat jelentenek az olvasók bevezetésére a könyvtár-, bibliográfia-, és katalógushasználatba. További módok: a részletes beszélgetés a beiratkozó olvasóval, a katalógus használatára való utmutatás könyvajánláskor, a könyvtáros tanácsadása az olvasó számára a napi kölcsönzésnél és - néhány megyében - a "könyv- és információs eszközök használatába bevezető tanfolyam". Számos írott anyag is van, amit az új olvasók között osztanak szét: rölapok, olvasói szabályzat magyarázatokkal, könyvtárhasználati füzetek, utmutatók a katalógus és a szakrendszer használatára stb. Mindezeknek az eszközöknek nem csak abban kell a tanulónak segítséget adniuk, hogy jól kiismerjék magukat a nyilvános könyvtárban és a szabadpolcokra helyezett állomány között. A tanulók bevezetése a könyvtárhasználatba egyszersmind arra is szolgál, hogy megalapozza a tanuló szorosabb kapcsolatát a későbbi könyvtárhasználattal és a könyvvel végzett tudományos munkával, és hogy a felnőttekkel való könyvtári munka szükséges alapjait megteremtse.

## A KUTATÁS MEGSZERVEZÉSE

Az 1972-ben folytatott vizsgálat alkalmából husz könyvtárban (tiz gyermek- és tiz felnőttkönyvtárban) tiz különböző településen egy héten át minden látogatót - amennyiben azok 5.-10. osztályos tanulók voltak - a könyvtárhelyiség elhagyásakor arra kértek, hogy töltsenek ki egy kérdőívet az éppen befejezett könyvtárlátogatásukról.

A könyvtárak közül a központi felnőtt- és gyermekkönyvtárak jöttek számításba, különböző nagyságu járási székhelyeken (10 000-50 000 lakos között) az NDK más-más területén, irányított véletlenszerű kiválasztás alapján. Valamennyi szabadpolcos könyvtár rendelkezik az előirt olvasói katalógusokkal, az olvasók számára hozzáférhető tájékoztató állománnyal, képzett munkaerővel; megfelelnek tehát az NDK főhivatásu könyvtárossal működő közművelődési könyvtárai számára kitűzött normáknak.

A tanulók megkérdezése kiegészített és továbbfejlesztett folytatása volt annak a kutatásnak, melyet 1970-ben felnőtteknél végeztek hasonló tervek alapján, a kérdésprogramban mégis különböző változások történtek, így a két vizsgálat eredményeit nem lehet minden további nélkül összehasonlítani.

A 10. osztályig való határmegállapítás azt eredményezte, hogy egyidejűleg a gyermekkönyvtárakból a felnőttkönyvtárba való átmenet problémája is megragadható volt. Az alsó határ - 5. osztály - módszertani megfontolások alapján volt szükséges.

A kérdőív a következő négy témakör kérdéseit fogta át: 1. Milyen könyveket kölcsönöztek a megkérdezettek és mihez? 2. Az olvasó milyen kívánsága (cim és téma) nem elégült ki? 3. A kölcsönzésen kívül mit csináltak még a látogatók a könyvtárban? 4. Milyen a diákok könyvtárhasználói beállitottsága? (Pl. milyen gyakran keresik fel a könyvtárat,

milyen hosszú a könyvtárhoz vezető ut, milyen a könyvtár álláspontja a szabadidőre igényelt lektűrök beszerzésével kapcsolatban stb.). Az első két témakörnél a szerzőket és a címeket, illetve a témákat be kellett jegyezni, minden többi kérdéshez - az irodalomhasználat céljához is - előre adottak voltak a válaszlehetőségek, a válaszadás megjelöléssel történt. A kérdőíveket a tanulók önállóan töltötték ki, kézbeadásukat és összegyűjtésüket könyvtárostanonok végezték, így a könyvtár dolgozói munkájukat zavartalanul végezheték.

## KÖNYVTÁRI SZOLGÁLTATÁSOK IGÉNYBEVÉTELE A KÖNYVTÁR- HELYISÉGEKBEN: A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSE ÉS PROGRAMJA

Az NDK közmívelődési könyvtáraiban a könyvtárhasználat fő formája a kölcsönzés, amely statisztikailag is megragadható. E vizsgálat alkalmából is a megkérdezett tanulók 93,9 %-a kölcsönzött könyvet otthoni olvasásra. A tanulónak a könyvtárhelyiségben folytatott tevékenységével és a könyvtári szolgáltatások igénybevételével kapcsolatos kérdés célja most az volt, hogy első alkalommal megállapítsa:

1. Mit tesznek a tanulók az irodalom kikölcsönzésén kívül még a könyvtárban? 2. Milyen mértékben használják a serdülők a könyvekről való tájékozódás lehetőségét, melyet a könyvtár rendelkezésre bocsájt? Vagyis: milyen mértékben vált eredményessé az iskola és a könyvtár sokoldalú fáradozása az érett, magát a könyvtárban önállóan feltaláló, a szabadpolcon önállóan tájékozódó olvasó érdekében? 3. Melyek a különösen aktív olvasói csoportok? Milyen befolyást gyakorolnak a könyvtáron kívüli és a könyvtáron belüli tényezők a lehetőségek kihasználására? 4. Milyen különbségek vannak a rendelkezésre bocsátott segédeszközök és szolgáltatások kihasználásában? (Különösképpen a gyermekkönyvtárak fiatalabb tanulói és a felnőttkönyvtárak nagyobb tanulói között.)

A tanulónak a könyvtárban folytatott tevékenységére vonatkozó kérdés a kérdőíven a harmadik volt, a kölcsönzött könyvek és a teljesületlen olvasói kérések kérdései után. A következő válaszlehetőségek voltak megjelölhetők: 1. Könyvet adtam vissza. 2. A könyvvállánynál kölcsönözni való könyvet válogattam. 3. A könyvtárossal kerestettem ki magamnak könyvet kölcsönzésre (tanácsot kértem tőle). 4. A könyvtárostól felvilágosítást kaptam. 5. A katalógusból (jegyzékből) könyveket választottam. 6. A kézikönyvtárat használtam. 7. A kölcsönzési határidőt hosszabbítottam meg. 8. Előjegyeztettem egy könyvet. 9. Könyvtárközi kölcsönzést kértem. 10. Beiratkoztam. 11. Hosszabb időn át olvastam a könyvtárban, könyveket vagy ujságokat néztem át.

A jelen referátum a következő pontok eredményeit ismerteti: 2. (egyéni válogatás), 3. (a könyvtáros ajánlása), 4. (a könyvtáros tájékoztató közlése), 5. (a katalógus használata), 6. (a kézikönyvtár használata).

Az értékelés a vizsgálat mennyiségi értékeire támaszkodott (a jelölések összege), ezeket mind az egyes könyvtárak számára, mind összeségében kiértékeltek. Együttesen 1769 5.-10. osztályos tanuló adott képet könyvtárlátogatásáról.

Összességében a következő kép alakult ki:

A könyvtárhasználat módja (a megadott válaszlehetőségek)		A válaszok, megjelölők mennyisége az összes látogató százalékában		
		Összesen	Csoportadatok	
Ma a könyvtárban ...			5. -7.oszt.	8. -10.oszt.
1.	A könyvet, illetve folyóiratot adtam vissza	63,4	72,9	51,1
2.	A könyvvállványnál kerestem magamnak valamit kölcsönzésre	81,3	88,8	71,6
3.	A könyvtárost kértem arra, hogy könyvet keressen ki számomra kölcsönzésre (tanácsot kértem)	21,7	21,9	21,2
4.	A könyvtárostól felvilágosítást kaptam	22,8	24,1	21,1
5.	A katalógusból vagy jegyzékből könyveket választottam	12,5	12,9	11,9
6.	A kézikönyvtárat használtam	7,6	5,6	10,2
7.	A kölcsönzési határidő hosszabbítottam meg	10,3	11,7	8,6
8.	Előjegyeztettem egy könyvet	2,7	2,7	2,7
9.	Könyvtárközi kölcsönzést kértem	0,2	---	0,2
10.	Beiratkoztam	4,6	4,4	4,8
11.	Hosszabb időn át olvastam a könyvtárban, könyveket vagy ujságot néztem át	27,1	29,3	24,4

#### EGYES TÉNYEZŐK HATÁSA A KÖNYVTÁRI SZOLGÁLTATÁSOK IGÉNYBEVÉTELÉRE

a) A nemek

Összehasonlítva a könyvtári szolgáltatások igénybevételét a fiúk és a lányok részéről, - a felnőttekkel ellentétben - alig mutatkozik különbség. (A látogatók száma maga is csaknem egyenlő volt a két nemnél az öt évfolyamban; 49,2 % fiú, 50,8 % lány.)

Mindössze a 10. osztályban, mindenekelőtt a továbbtanulásra előkészítő osztályokban mutatkozott bizonyos különbség a különböző nemű fiatalok között: a lányok itt valamivel gyakrabban vették igénybe a könyvtáros tanácsadását.

## b) Iskolai osztályok

Világosan megállapítható a különbség az olyan tanulók tevékenysége között, akik a gyermekkönyvtárban olvasnak, és akik már a felnőttkönyvtár olvasói. Az 5., 6. és 7. osztályos tanulóknál a kölcsönzés céljára történő egyéni irodalomkeresés aránya, de a könyvtárostól kért ajánlás és tájékoztatás igénybevételének aránya is magasabb, mint a 8., 9. és 10. osztályos tanulók esetében, akikről már a felnőttkönyvtárakban gondoskodnak. Nyilvánvaló, hogy itt egyrészt a könyvállományban és annak szabadpolcos rendjében való nagyobb jártasság jelentkezik, másrészt azonban a gyermekkönyvtárhoz fűződő, elmélyült kapcsolat hiánya is.

Ezzel szemben viszont a 8. osztályban fokozódik a katalógus és a kézikönyvtár használata. Ez kétségtelenül összefügg az iskola és a környezet magasabb követelményeivel. A katalógus növekvő igénybevételét ennél az osztálynál ugyanakkor a felnőttkönyvtárak gazdagabb állománya is befolyásolja, melyet nem lehet már a szabadpolcon olyan könnyen önállóan áttekinteni, és amelyben már nem is olyan otthonosak a tanulók.

## c) A kikölcsönzött könyvek mennyisége

A kölcsönzött könyvek száma bizonyos mértékben kifejezi az olvasói intenzitást. A látogatóknak csak 6,1 %-a nem kölcsönzött könyvet. Ezek 50 %-a hosszasan dolgozott a könyvtárban. (Az átlagos érték: 21,1 %.) 27,8 % használta a kézikönyvtárat. (Átlagos érték: 7,6 %.) 32,4 % kapott a könyvtárostól felvilágosítást. (Átlagos érték: 22,8 %.) A könyvtárhasználat tehát a könyvtárhelyiségen belüli használat formájában játszódott le, nem az otthonra való kölcsönzésen keresztül.

93,9 %, tehát a látogatók túlnyomó többsége kölcsönzött könyvet. A kölcsönzött könyvek számával párhuzamosan növekszik a könyvtári szolgáltatások igénybevétele a könyvtárhelyiségben: három kikölcsönzött mű esetében a könyvvisszaadás és az önálló válogatás százaléka már az átlag fölött van, négy kikölcsönzött könyv esetében ehhez magasabb százalék járul a könyvajánlás, a katalógushasználat és a határidő-hosszabbítás kategóriáknál is, öt kikölcsönzött könyv esetében pedig ezen túl a tájékoztatáskérés és az előjegyzés is túllépi az átlagot. Csupán a kézikönyvtár használata és - ami szintén magától értetődő - az új beiratkozások száma nem tartozik ide, ezek nem haladják meg az átlagértéket.

Rögzíthető tehát, hogy a könyvek iránti nagyobb érdeklődés, mely a kikölcsönzött könyvek magasabb számában nyilvánul meg, egyidejűleg a kiegészítő tevékenységek magasabb számában is kifejezésre jut a könyvtári térben. Vagyis a magasabb kölcsönzési szám azonos olvasói létszám mellett is magasabb igényeket hoz magával a könyvtárhelyiségek használata terén.

## d) A könyvtárlátogatás gyakorisága

A kérdőív többek között azt is feltárta, hogy milyen gyakran keresik fel egyéni becslésük szerint a tanulók a könyvtárat: hetente, kb. kéthetente, havonta, ritkábban mint havonta, szükség szerint. A könyvtárat hetente felkeresők csoportja a könyvtári szolgáltatások igénybevétele terén különösen aktív. Mindenekelőtt a kézikönyvtárat használják intenzíven

(11,8 %; átlagérték: 7,7 %), és több mint egyharmad jelölte, hogy huzamosan dolgozott a könyvtárban (35,5 %; átlagérték: 27,1 %). A tájékoztatás, határidő-hosszabbítás és az előjegyzés is az átlag fölé emelkednek.

#### e) Saját könyvek és más forrásból történő kiegészítő könyvkölcsönzés

Általánosan megmutatkozott, hogy azok a tanulók, akiknek sok saját könyvük van, és/vagy más tanulóktól vagy felnőttektől, szüleiktől, testvéreiktől vagy más könyvtárakból a vizsgálat hónapja alatt könyvet kölcsönöztek, tehát sokat olvastak, azok a könyvtár segédeszközei között is járatosabbak. Jobban igénybe vették és a többi tanulónál nagyobb mértékben használták ki a könyvtárban számukra felajánlott információs lehetőségeket. Kétségtelen azonban, hogy erre kényszeríti őket a megszerzett nagyobb irodalomismeretük is, hiszen ők már több könyvet ismernek.

### AZ EGYES KÖNYVTÁRI SZOLGÁLTATÁSOK IGÉNYBEVÉTELE

A kutatás megvizsgálta a könyvtári szolgáltatások igénybevételét: a könyvvisszaadást, a határidő-hosszabbítást, az előjegyzés és könyvtárközi kölcsönzés kérését, az adminisztratív beiratkozást.

### KÖNYVEK ÖNÁLLÓ VÁLASZTÁSA A SZABADPOLCRÓL

A vizsgált könyvtárak szabadpolcosak voltak, szakrendben felállított könyvállománnyal. A felállítás a közművelődési könyvtárak részére előírt rendszert követi, melynek fő csoportjai a gyermek- és a felnőttkönyvtárak számára azonosak. A gyermekkönyvtárakban a kisebb gyermekek részére a könyvek elkülönítve állnak, hogy a kiválasztás és a rátalálás könnyebb legyen. Az 5. osztálytól korlátozás nélkül áll a gyermekkönyvtár teljes állománya a tanulók rendelkezésére.

A gyermekkönyvtárak állománya 7-20 ezer kötet közt mozog, a felnőttkönyvtáraké 15-20 ezer kötet között. Viszonylag áttekinthető állományokról van tehát szó.

A tanulóknak összesen 81,3 %-a választott maga könyvét az állványról. A gyermekkönyvtárakban azonban a százalékszám magasabb (88,8 %) mint a felnőttkönyvtárakban (71,6 %). Az egyes gyermekkönyvtárak adatai 66,0 és 96,1 % között ingadoznak. Ez az eredmény megfelel az egyes iskolai osztályok adatainak is: az 5.-7. osztályokban az olvasók 85-90 %-a önállóan választott könyvet. Ebben jut kifejezésre az 5.-7. osztályos tanulók nagyobb otthonossága a gyermekkönyvtár állományában.

A 8. osztálytól a tanulók a felnőttkönyvtárban teljesen új állománnyal állnak szemközt, s ehhez járul még, hogy ez az állomány gazdagabb és már nem olyan könnyen áttekinthető. A 8.-10. osztályos tanulóknak csak 71,6 %-a választott az állványról önállóan irodalmat. Az egyes felnőttkönyvtárak adatai 51,1-94,6 % között mozognak. Növekszik annak a szükségessége, hogy más könyvtári segédeszközhöz forduljanak, ha egy szükséges könyvet meg akarnak találni, és valóban: a 8-9. osztályokban egyidejűleg növekszik a katalógushasználat.

Azt, hogy az állványoknál történő önálló válogatás szoros kapcsolatban áll a könyvtárban és annak állományában való nagyobb otthonossággal, az is megerősíti, hogy azok az olvasók, akik állításuk szerint hetente vagy kéthetente keresik fel a könyvtárat, átlagosan nagyobb százalékarányban választanak ki könyvet önállóan a polcról. Növekszik a százalékérték azok számával is, akik látogatásuk alkalmával rendszeresen kölcsönöznek könyvet, u. i. 90 % fölött van azoknál a látogatóknál, akik háromnál több könyvet kölcsönöztek ki. Megállapítható továbbá, hogy azok a tanulók, akik az irodalmat önállóan választották ki a szabadpolcon, általában az átlagosnál hosszabban tartózkodtak a könyvtárban. A kölcsönzött művek összetételét (milyen arányban kölcsönöztek a szakrendi felosztás egyes csoportjaiból?) ilymódon alapjában véve az egyéni válogatás határozza meg.

## A KÖNYVTÁROS TANÁCSADÁSA

Az értékelés két kérdésre vonatkozik: 3. Kérted-e a könyvtárost arra, hogy könyvet ajánljon? 4. Kaptál-e a könyvtárostól felvilágosítást? E két kérdés határa nem merev, különösen a gyermekkönyvtárban. Végeredményben mindkét kérdés a tanulók könyvválasztásának egy külső, könyvtárosi befolyásolására megy vissza.

Az eredmény százalékaránya mindkét kérdés esetében, azonkívül a gyermek- és a felnőttkönyvtárban csaknem azonos: az ajánlásnál 21,7 % (gyermekkönyvtárak: 21,9 %, felnőttkönyvtárak: 21,2 %); a tájékoztatásnál összesen 22,8 % (gyermekkönyvtárak: 24,1 %, felnőttkönyvtárak: 21,2 %), az összes látogató arányában.

Az egyes könyvtárak eredményeinek összehasonlítása mégis azt bizonyítja, hogy a könyvtárost igénybe vevő olvasók száma a kisebb könyvtárakban aránylag magasabb, mint a nagyobb könyvtárakban. Kétségtelen, hogy ez közvetlenül összefügg az olvasók kisebb abszolút számával, akiket egy könyvtár lát el. Az egyes könyvtárakból származó adatok az ajánlásnál 11,0-50,0 % között, a tájékoztatásnál 9,6-40,4 % között mozognak. Az egyes könyvtárak közti különbségek tehát figyelemre méltóak.

A könyvtáros igénybevételenek százalékaránya csökken az új könyvtárba való átmenettel, vagyis a 8. és 9. osztályosoknál a gyermekkönyvtár adataival összehasonlítva. Csak a 10. osztálytól emelkedik ismét a százalékarány.

Azok a tanulók, akik könyvtárlátogatásuk alkalmával több mint három könyvet kölcsönöztek, az átlagosnál többször vették igénybe a könyvtáros tanácsadását. Ez azokra a tanulókra is érvényes, akik az előző hónapban még más forrásból is kölcsönöztek könyvet, és a tanulóknak arra a csoportjára is, akik azt jelzik, hogy igen gyakran jönnek a könyvtárba. Tehát az aktivan és intenzíven olvasók gyakrabban fordulnak a könyvtárhoz, mint a többi könyvtárhasználó.

A tájékoztatás igénybevételenél azok a tanulók, akik nem kölcsönöztek könyvet otthonra, hanem a könyvtárban olvastak, az átlag fölött szerepeltek.

A könyvtárostól tanácsot (ajánlást és/vagy tájékoztatást) kérők csoportját a kölcsönzés szempontjából vizsgálva (milyen arányban kölcsönöztek az egyes szakcsoportokból?) azt látjuk, hogy eltérnek az összesség eredményétől, amennyiben ezek az olvasók az összességgel összehasonlítva vi-

szonylag több szakirodalmat kölcsönöztek. Továbbá megmutatkozik, hogy ez a csoport lényegesen több könyvet vett ki a házfeladatok megoldásához és - kiegészítő információként - valamely oktatási témához, mint az általában történt. Ebben bizonyos mértékig kifejezésre jut mind a könyvtárosi tanácsadás befolyása, mind pedig ezeknek a tanulóknak a szakirányu érdeklődése, és annak a - könyvtáron kívülről származó - szükségessége, hogy különleges tanácsadás segítse az iskola részére sürgősen szükséges irodalom megszerzését.

De arról sem hallgathatunk, hogy ennél a csoportnál ugyanakkor magasabb százalékban jelentkeztek olvasói kívánságok, melyeket nem tudtak kielégíteni; köztük cimek, melyeket bizonyára a könyvtáros nevezett meg, de ki voltak kölcsönözve. Hangsúlyos figyelmeztetés ez az átgondolt és megvalósítható könyvajánlásra!

## A KATALÓGUSOK ÉS A KÖNYVJEGYZÉKEK HASZNÁLATA

Az NDK közművelődési könyvtáraiban a következő olvasói katalógusok kötelezőek: betürendes katalógus (AK), szakkatalógus (SK), cimkatalógus (TK). Ezek cédulakatalógusok, melyeknek nyomtatott cédulái annotáltak, központilag készülnek, a könyvtárak előfizetés útján szerzik be őket. Ezen kívül hozzáférhetők bibliográfiák is, többek között egyes témák központilag kidolgozott jegyzékei. A gyermekkönyvtárakban az utóbbiak közül különösen kedveltek a "Képes gyermekkönyv-bibliográfiák" c. központilag kiadott képeslapokból álló albumok.

A szakkatalógus rendszere ugyanaz, mint a könyvek felállítása a szabadpolcon; a szépirodalom a polcokon - akárcsak a betürendes katalógusban - ábécérendben áll. A közvetlen tájékozódáshoz gyakran előnyben részesítik a könyvespolcot magát, különösen ott, ahol csak különleges esetekben vesznek fel az olvasóktól előjegyzéseket, mint az a gyermekkönyvtárakban gyakori.

A katalógust használó látogatók száma a gyermekkönyvtárakban és a felnőttkönyvtárakban csaknem azonos: 11,9 % a felnőttkönyvtárakban; 12,9 % a gyermekkönyvtárakban, összességében 12,5 %. Az egyes könyvtárak között azonban e téren igen nagy az ingadozás. A felnőttkönyvtárban a százalékarány a látogatók 2,6-27,8 %-a között mozog, a gyermekkönyvtárakban a látogatók 1,5-28,6 %-a között. A katalógusnak és használatának intenzív hangsúlyozása jobb igénybevételt eredményez. Nagymértékben függ a propagandától és az olvasóknak a használatra való ösztönzésétől.

Ha a katalógushasználatot a látogatók olvasói intenzitásával vetjük egybe, azt tapasztaljuk: az olvasóknak az a csoportja, mely látogatása alkalmából 3 vagy több könyvet kölcsönzött, az átlagosnál többet használja a katalógust. Ez jellemzi az olvasóknak azt a csoportját is, amelynek nagyobb számu saját könyve van, azt a csoportot, mely már régóta látogatja a könyvtárat, és végül a tanulóknak azt a csoportját, amely az előző hónapban nem csak ezt a könyvtárat vette igénybe, hanem más forrásból is kölcsönzött könyvet. Az irodalomban való nagyobb jártasság tehát a katalógushasználatot is ösztönzi, és különösen az irodalmi érdeklődésű, szorgalmas olvasók használják gyakrabban a katalógust, mint a többi látogató.

Kétségtelen, hogy ezeket a tanulókat nagyobb könyvismeretük is bizonyos mértékig nagyobb kutatómunkára kényszeríti, hogy olyan könyvet találjanak, ami számukra érdekes és még ismeretlen.

A kölcsönzött művek összetétele szempontjából (milyen mértékben kölcsönöztek könyvet a szakfelosztás egyes csoportjaiból?) a katalógust használó látogatók nem különböztek az összességtől, tehát a katalógushasználatnál is a szubjektív szükséglet, az egyéni kiválasztás a mértékadó tényező.

A teljesítetlen olvasói kívánságok százalékaránya a katalógushasználatnál magasabb, mint átlagosan. A katalógushasználatba való bevezetésénél tehát rá kell mutatni az előjegyzés lehetőségére, ha a katalógusról és használatáról beszélünk.

## A KÉZIKÖNYVTÁR HASZNÁLATA

Az NDK közművelődési könyvtáraiban az utóbbi években (az Irányelvek a közművelődési könyvtárak tájékoztató tevékenységéről, 1966. jun. 20. alapján) általában kiépült a kézikönyvekből, tájékoztató irodalomból, stb. álló információs állomány. Ez az állomány nem kölcsönözhető, csak a könyvtárban használható; mennyisége még csekély, és az anyagi lehetőségeknek megfelelően könyvtáranként különböző fejlődési fokon áll. A kézikönyvtári állomány (egy vagy két könyvállvány) a kölcsönzői térben áll, nem külön olvasóteremben.

A vizsgált héten a látogatóknak csak 7,6 %-a használta a kézikönyvállományt; a gyermekkönyvtárakban 5,2 %, de a felnőttkönyvtárakban a 8.-10. osztályból már minden tizedik tanuló (10,2 %). Az egyes könyvtárak között különlegesen nagy eltérések mutatkoznak: a felnőttkönyvtárakban 1,8 %-tól 22,6 %-ig, a gyermekkönyvtárakban 0,0 %-tól 10,4 %-ig. Ebben bizonyos mértékig az egyes könyvtárak kézikönyveinek vonzóereje és gazdagsága tükröződik. Ez az alapvető oka annak, hogy a felnőttkönyvtárak jobban kiépített kézikönyvállományát a 8.-10. osztályos tanulók magasabb számban használják. Itt nem állnak olyan gyakran, mint a gyermekkönyvtárban ugyanazok a művek a szabadpolcon is rendelkezésre, az otthonra való kikölcsönzés céljára.

A használat százalékaránya azoknál a tanulóknál a legmagasabb - érthető módon - akik nem kölcsönöztek otthonra könyvet, hanem csak munkájuk végzése céljából tartózkodnak a könyvtárban.

Az "intenzíven" olvasók közül csak azok a látogatók használták az átlagosnál gyakrabban a kézikönyveket, akik állításuk szerint kb. hetenként felkeresik a könyvtárat.

Bár a kézikönyvtár használatának nem célja az otthonra történő kölcsönzés, mégis figyelemre méltó különbség mutatkozik, ha összevetjük a kézikönyvhasználók kölcsönzését a látogatások átlagával. (Milyen mértékben kölcsönöztek könyvet a szakfelosztás egyes csoportjaiból?) Ez a csoport lényegesen több történelmi, technikai, matematikai és sport szakkönyvet kölcsönzött, mint a többi látogató. A kézikönyvek használói lényegesen többször jelezték, mint a többi tanuló, hogy a kölcsönzött könyvekre "egy oktatási témához kiegészítő információként" van szükségük, illetve "különösen érdeklődnek az iránt a tudományterület iránt - függetlenül az okta-

tástól". Mindez arra mutat, hogy a kézikönyvhasználók esetében határozottan szakmai érdeklődésű olvasókkal van dolgunk.

## H

A vizsgálat, amely a könyvtárhelyiségben folytatott tanulói tevékenységeket és a kölcsönzésen kívüli különböző könyvtári szolgáltatások igénybevételét kutatta, nemcsak egy sor általános tapasztalatot igazolt, hanem azon felül bizonyos jelenségeket először tudatosított az általánosítás magasabb szintjén.

Emellett a vizsgálat utmutatást adott a kölcsönzési tevékenység megjavításához általában, de új szempontokat is adott ahhoz, hogyan lehet kialakítani a tanulók helyes könyvtárhasználati szokásait a könyvtárba való bevezetésük alkalmával és a könyvtári segédeszközök használatára való oktatásnál.